

37. H.R.5376 – Inflation Reduction Act of 2022. *CONGRESS.GOV*. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/5376/text>

38. Le coup de gueule de Bruno Le Maire: «Le conflit en Ukraine ne doit pas se solder par une domination économique américaine». (2022). *BFMTV*, 11/10/2022. URL: [https://www.bfmtv.com/replay-emissions/la-chronique-eco-nicolas-doze/le-coup-de-gueule-de-bruno-le-maire-le-conflit-en-ukraine-ne-doit-pas-se-solder-par-une-dominacion-economique-americaine\\_VN-202210110115.html](https://www.bfmtv.com/replay-emissions/la-chronique-eco-nicolas-doze/le-coup-de-gueule-de-bruno-le-maire-le-conflit-en-ukraine-ne-doit-pas-se-solder-par-une-dominacion-economique-americaine_VN-202210110115.html)

*Матеріал надійшов до редакції 15.05.2023 р.*

УДК 327(477:520):[355.48(477:470)]

**Євгенія Тихомирова,**

доктор політичних наук,

професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

[yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua](mailto:yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua),

ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

DOI 10.29038/2524-2679-2023-02-196-212

## **ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ЯПОНІЇ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Досліджено основні напрями взаємодії України та Японії під час повномасштабної російсько-української війни та їх оцінку Японією, її допомогу Україні в протистоянні військовому вторгненню росії. Особливу увагу приділено аналізу таких питань, як погляд Японії на російсько-українську війну; основні тренди санкційної політики Японії щодо рф; особливості допомоги Японії в контексті її традицій та менталітету; плани повоєнного співробітництва Японії й України. Зазначено, що агресію росії оцінено Японією як обурливу спробу в односторонньому порядку змінити статус-кво шляхом сили, що потрясає всі основи міжнародного порядку не лише в Європі, але й також в Азії як серйозне порушення міжнародного права, яке є абсолютно не прийнятним. Виявлено, що на першому етапі війни, коли рф окупувала Крим і Донбас, санкції Японії здебільшого мали символічний характер та не сприяли погіршенню її відносин із росією. Проте з моменту початку повномасштабної війни вони стали чимось більшим, ніж просто невдоволення діями рф. Характеризуючи особливості японської допомоги в контексті її традицій та менталітету, відзначено, що

допомога Японії була не дуже потужною через різні обмеження з її боку. Проте японський уряд поступово почав розглядати можливості постачання допомоги Україні як жертві агресії, через яку порушуються принципи міжнародного права. Зазначено, що ця країна може стати складовою частиною відновлення інфраструктури, економіки й соціальної сфери, тобто повоєнного співробітництва з Україною, де Японія, найімовірніше, відіграватиме ключову роль.

**Ключові слова:** відповідальне партнерство, особливе глобальне партнерство, російсько-українська війна, санкційна політика, стратегічні комунікації, Україна, Японія.

**Yevheniia Tykhomyrova,**  
Lesya Ukrainka Volyn National University,  
ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

## **PARTNERSHIP UKRAINE AND JAPAN IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

The article focuses on the main directions of the interaction between Ukraine and Japan during the full-scale Russian-Ukrainian war and their evaluation by Japan, its assistance to Ukraine in resisting the military invasion of Russia. Special attention is paid to the analysis of the following issues: Japan's view of the Russian-Ukrainian war; the main trends of Japan's sanctions policy regarding the Russian Federation; features of Japan's assistance in the context of its traditions and mentality; plans for postwar cooperation between Japan and Ukraine. It is claimed that Russia's aggression was assessed by Japan as an outrageous attempt to unilaterally change the status quo by force which shakes all the foundations of the international order, not only in Europe but also in Asia. It is a serious violation of international law which is absolutely unacceptable. It is revealed that at the first stage of the war when the Russian Federation occupied Crimea and Donbas Japan's sanctions were mostly symbolic and did not contribute to the deterioration of its relations with Russia. However, since the beginning of the full-scale war, they have become something more than just dissatisfaction with the actions of the Russian Federation. Characterizing the features of Japanese aid in the context of its traditions and mentality, attention is drawn to the fact that Japan's aid was not very powerful due to various limitations on its part. However, the Japanese government gradually began to consider the possibility of providing aid to Ukraine as a victim of aggression as the principles of international law are

violated. It is stated that Japan can become a member of the infrastructure, economy and social sphere restoration of, that is, post-war cooperation with Ukraine where Japan will most likely play a key role.

**Key words:** responsible partnership, special global partnership, Russian-Ukrainian war, sanctions policy, strategic communications, Ukraine, Japan.

## 1. ВСТУП

**Постановка проблеми.** У наукових публікаціях під час повномасштабної російсько-української війни актуалізувалася проблема взаємодії України з різними країнами світу. Серед них особливе значення має розвиток співробітництва з географічно віддаленими державами. Аналітики зауважують, що однією з перших в Азійсько-Тихоокеанському регіоні на повномасштабне вторгнення відреагувала Японія. Як відомо, уже з 1992 р. вона мала сприятливі дипломатичні відносини з Україною. Із 2014 р. країна активно підтримувала нашу державу, що постраждала від агресії рф, проте після 24 лютого 2022 р. японська допомога Києву стала більш інтенсивною та ширшою. Проте, як зазначають японські науковці, з одного боку, «в японському суспільстві майже ніколи не панували проросійські настрої», але, з іншого – «у японському суспільстві досі залишається незаперечним фактом те, що люди загалом мало знають Україну» [1]. Водночас уряд Ф. Кішіди підтримав усі економічні санкції проти рф, Японія голосувала за всі антиросійські резолюції в ГА ООН та виступила за виключення її зі складу Ради ООН із прав людини, а пізніше навіть було викладено «спільне бачення міжнародної ситуації у світі між Японією та Україною» [2].

Актуальність поставленої проблеми обумовлена й таким чинником, про який говорив О. Йошіхо, директор Центру міжнародних обмінів Університету Кобе Гакуїн: «ми маємо підкреслювати схожість між Японією та Україною. У нас є одна велика спільна проблема – росія, з якою Японія має територіальну суперечку. Японія – східний сусід росії, Україна – сусід росії на Заході, ми маємо потенціал для солідарної співпраці над спільною проблемою – територіальне питання» [3].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Потрібно звернути увагу на матеріали Третього українсько-японського форуму, зокрема публікацію А. Гетьманчук та Л. Літри «Відповідальне партнерство. Як війна Росії може змінити відносини між Україною та Японією», де йдеться про симпатію до України та українців з боку японського суспільства, що дало змогу Японії як закріпити статус безумовного лідера у питанні

підтримки України й Азії, так і скоротити відставання від підтримки України деякими країнами G7. Тут зазначається, що вона може стати одним із лідерів у питаннях ядерної безпеки й відновлення та відбудови України, урахувавши японський повоєнний досвід відбудови, досвід реконструкції після масштабних стихійних лих, а також участі Японії у відбудові інших поствоєнних держав (ідеться про фінансовий внесок у відбудову Афганістану, зусилля з розмінування, котрі відображені в програмі партнерства з Камбоджею) [4]. В Аналітичному коментарі керівника японського відділу Укрінформу Х. Такаші «Як Японія сприймає війну росії проти України?» описано реакцію на російське вторгнення трьох цільових аудиторій – японських політиків, експертів і ЗМІ [1].

Серед новітніх українських публікацій у контексті нашого дослідження мають значення роботи Н. Хоми [5; 6]. У них доведено, що українське питання вплинуло на зміст і характер японсько-українських відносин та наслідки для безпеки на регіональному й глобальному рівнях; проаналізовано зміни в політиці безпеки та оборони Японії; з'ясовано форми співпраці й діалогів Японії з партнерами в різноманітних альянсах.

Що стосується офіційних документів, то важливими джерелами нашого дослідження стали політична промова прем'єр-міністра Японії Ф. Кішіди в Школі передових міжнародних досліджень Університету Джона Хопкінса (SAIS) «Рішення Японії на переломі історії» [7], де, маючи на увазі агресію рф, Ф. Кішіди зазначив, що вільний, відкритий і стабільний міжнародний порядок зараз у серйозній небезпеці, а тому Японія вирішила активно створювати мир та процвітання, а також вільний і відкритий порядок у всьому світі. У документі, що безпосередньо стосується нашої країни й отримав назву «Спільна заява про особливе глобальне партнерство між Україною та Японією», де лідери обох країн оголосили рішення «вивести двосторонні відносини на рівень особливого глобального партнерства», а також «засудили незаконну, невиправдану та неспровоковану агресію», зазначивши, що «агресія росії проти України підриває саму основу міжнародного порядку» [2].

**Мета статті** – дослідити, як війна росії проти України впливає на відносини між останньою та Японією й коригує їхні пріоритети, впливаючи на стратегічні комунікації останньої. Зокрема, поставлено завдання проаналізувати такі питання: погляд Японії на російсько-українську війну та її наслідки для японського суспільства; основні тренди санкційної політики Японії щодо рф; особливості японської допомоги в контексті її традицій і менталітету; плани повоєнного співробітництва Японії й України.

**Методика дослідження.** Використано описовий метод, який переважно ґрунтується на якісному аналізі офіційних та інформаційних джерел за лютий 2022 р. – червень 2023 р., що дало змогу виявити кілька основних напрямів дослідження взаємодії Японії й України в ході російсько-української війни, які визначили поставлені завдання дослідження.

## 2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

### *А. Погляд Японії на російсько-українську війну*

Як зазначають науковці Центру «Нова Європа», війна мала «помітний вплив на підходи Японії до України на різних рівнях. Передусім ідеться про безпрецедентну симпатію до України та українців із боку японського суспільства... Це розв'язало руки уряду Японії в питаннях підтримки України: Японія не лише закріпила за собою статус безумовного лідера в питанні підтримки України в Азії, але й скоротила відставання на окремих треках із країнами G7 (передусім це стосується санкційної політики)» [4]. Проте на Третньому українсько-японському форумі японська вчена з Університету міста Цукуба А. Хігашіно зазначила, що «позиція Японії насправді не змінила Україну, це Україна дуже серйозно змінює Японію. Вплив Японії на Україну був не дуже великий, тому що ми не можемо реально допомогти Україні в питанні постачання зброї через різні обмеження з нашого боку» [10].

Уже в день початку агресії РФ Японія на офіційному рівні прореагувала на злочинні дії агресора. У заяві міністра закордонних справ засуджено дії Росії. Агресію Росії проти України оцінено як *обурливу спробу в односторонньому порядку змінити статус-кво шляхом сили, що потрясає всі основи міжнародного порядку* не лише в Європі, але й також в Азії, серйозне порушення міжнародного права і є абсолютно неприйнятним [9, р. 131–132, 143].

На Третньому українсько-японському форумі пролунала досить важлива оцінка взаємодії України та Японії як *відповідального партнерства*, яке характеризує співробітництво наших країн в умовах повномасштабної російсько-української війни [4]. Під час візиту прем'єр-міністра Ф. Кішиді 21 березня 2023 р. цей термін адаптовано в спільній українсько-японській заяві як *особливе глобальне партнерство* [2]. «Ми маємо діяти як відповідальні країни, які несуть відповідальність за міжнародні проблеми», «Японія підтримує суверенітет та територіальну цілісність України», «Двостороння співпраця поглиблюється та поширюється. Сьогодні ми



домовилися про підвищення рівня відносин до особливого глобального партнерства», – зазначав у своєму виступі Ф. Кішіда під час візиту до Києва в березні 2023 р. [10].

Як зазначає журналіст ВВС Г. Ерман, власне «глобальне партнерство» між Україною та Японією існувало ще з січня 2011 р., коли була підписана в Токіо заява експрезидента В. Януковича й тодішнього прем'єра Японії Н. Кана. Він вважає, що «влада пішла на такий крок, аби залучити якомога більше японських інвестицій і кредитів під обіцянки реформ, які тоді лишилися нездійсненими». Теперішня заява про особливе глобальне партнерство має принципово інший зміст: вона «відображає спільне ставлення до безпекових загроз у світі. У ній ідеться про те, що російська агресія створює загрозу миру та безпеці не лише в Європі, а й в Індо-Тихоокеанському регіоні, треба опиратися насильницькому захопленню територій і зміні статус-кво силою» [11].

Прем'єр-міністр Ф. Кішіда зазначав, що у відповідь на дії росії у 2022 р. ним було прийнято два важливі рішення щодо зовнішньої політики й безпеки Японії. Одне – це зміна японської політики щодо росії у відповідь на її агресію проти України. Інше – зміни в грудні 2022 р., які затверджені в політиці безпеки Японії щодо формулювання трьох ключових документів – *Стратегії національної безпеки, Стратегії національної оборони й Програми розбудови оборони* [2].

Виступаючи на початку 2023 р. в Школі передових міжнародних досліджень Університету Дж. Гопкінса, Ф. Кішіда назвав ці рішення змінити як політику Японії щодо росії, так і її післявоєнну політику безпеки «рішеннями Японії на переломі історії», «дуже важкими рішеннями, які мають значний вплив на майбутнє Японії та світу». Він підкреслив, що майбутнє міжнародної спільноти залежить від того, якою буде відповідь на цю агресію. Якщо не заперечувати цю односторонню зміну статус-кво силою, то це станеться й в інших частинах світу, включаючи Азію. Тому Японія повинна прийняти цей виклик, щоб ужити заходів для захисту свободи та демократії. Маючи це на увазі, вона є єдиним представником Азії у G7, участь Японії у заходах проти росії *перетворила боротьбу з її агресією проти України з трансатлантичної на глобальну*. Наслідками для японського суспільства й серйозними змінами в її політиці безпеки, на його думку, стали рішення трансформувати японську політику безпеки, виконавши таке: щоб рівень бюджету країни як для фундаментального зміцнення обороноздатності, так і для додаткових ініціатив досяг 2 % від поточного ВВП, володіння можливостями контрудару, покращення можливостей реагування у сфері кібербезпеки та зміцнення оборонної позиції в південно-західному регіоні Японії [7].

На думку військового аналітика Р. Ешлі, тут відбувається найбільше нарощування військової сили з часів Другої світової війни, а зміни в політиці безпеки зобов'язують Японію поступово не лише збільшувати витрати на оборону, але й передбачати «5-річні інвестиції в розмірі 7 млрд доларів США в кібервійну, 7 мільярдів доларів США в космос і 6 мільярдів доларів США в об'єднану програму розробки винищувачів шостого покоління з Великобританією та Італією, відому як «Буря» [12]. Аналітики Reuters вважають, що «широкий п'ятирічний план, який колись був немислимим для пацифістської Японії, зробить країну третьою у світі державою, яка має військові витрати після Сполучених Штатів і Китаю, виходячи з поточного бюджету [13].

Важливою зміною безпекової політики Японії після початку широкомасштабної російсько-української війни стала *більш активна співпраця країни з НАТО*, хоча країна співпрацює з НАТО з початку 1990-х років, не ставлячи за мету вступ до Альянсу. Прем'єр-міністр Ф. Кішіда та Генсек НАТО Є. Столтенберг на початку 2023 р. підтвердили «свою відданість поглибленню співпраці між Японією й НАТО як надійними та природними партнерами, які поділяють спільні цінності свободи, демократії, прав людини й верховенства права, а також стратегічні інтереси». У Спільній заяві керівників зазначалося, що вони визнають, що безпека в Євроатлантичному та Індійсько-Тихоокеанському регіонах тісно пов'язані, а також наголошено на «необхідності подальшого зміцнення співпраці між Японією й НАТО, щоб реагувати на зміну стратегічного середовища», підтверджено «рішучість підтримувати та зміцнювати вільний і відкритий міжнародний порядок, заснований на верховенстві права» [14]. За повідомленням Reuters, у травні 2023 р. Ф. Кішіда заявив, що країна не планує ставати членом, але визнав *план Альянсу відкрити офіс зв'язку НАТО в Японії* першого такого роду в Азії. І хоча цей офіс не перетворить Японію безпосередньо на члена НАТО, він координуватиме співпрацю НАТО з країнами-партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні [15].

Як уже зазначалося, Х. Такаші описав реакцію японського суспільства на російське вторгнення, виділивши *три цільові аудиторії*. Що стосується політиків, рівнодіюча їхніх реакцій значною мірою відображена в офіційній позиції владних кіл [1]. Його оцінку поділяє й О. Йошіхо, зазначаючи, що «понад 90 % японських політиків (членів парламенту) підтримують Україну. Деякі з них можуть мати власну думку, але більшість представників провідної партії та опозиції демонструють підтримку України» [3].

Щодо *японських науковців*, то Х. Такаші характеризує їхню позицію як «частково проблематичну», оскільки так звані русисти «часто поширювали

російські пропагандистські наративи щодо подій у Криму й на Донбасі, починаючи з 2014 року». Водночас він звертає увагу на «помітні позитивні зміни» при всьому тому, саме це середовище є «основним джерелом поширення російської дезінформації в япономовній спільноті» [1].

Щодо японських ЗМІ, то дослідник вважає, що загальною проблемною тенденцією до недавнього часу було те, що новини щодо подій в Україні часто містили відтінки російської пропаганди. Проте з початком повномасштабної російсько-української війни з'явилися позитивні зміни й «основні медіа критично поставилися до дій росії щодо України та закликали уряд відреагувати на них належним чином». Це відбулося, як вважає Х. Такаші, значною мірою завдяки зусиллям кореспондентів і їхньому бажанню поглиблювати розуміння щодо подій навколо цієї війни. Він аналізує окремі публікації, які докладно описують «зловмисні дії росії, такі як розвідка, масова дезінформаційна кампанія, кібератаки, таємне фінансування різних політичних сил у Європі, убивство політичних опонентів тощо». Подібне розвіяння міфів, на його думку, «значною мірою вплинуло на журналістику загалом і на сприйняття населенням Японії конфлікту між росією та Україною» [1].

#### *В. Санкційна політика Японії щодо рф*

Міжнародні санкції юристами трактуються як обмеження, що «встановлюють уряди щодо певних типів операцій із цільовими країнами чи особами для досягнення конкретної мети зовнішньої політики чи національної безпеки. Вони можуть обмежувати надання певних фінансових послуг і доступ до фінансових ринків, коштів й економічних ресурсів» [16].

Дослідниця Н. Ішіфудзі зазначала, що Японія раніше мала подвійний режим санкцій. Він складався із санкційних заходів, запроваджених ООН, та японських автономних санкцій, запроваджених японським урядом як питання його зовнішньої політики. Після початку широкомасштабної російсько-української війни з огляду на ситуацію в Україні та з метою сприяння міжнародним зусиллям щодо міжнародного миру уряд країни погодив *заходи, подібно до вжитих іншими великими державами*. Н. Ішіфудзі висловила сподівання, що «перший транш санкцій, імовірно, буде продовжено найближчим часом, тому було б розумно, щоб усі, хто займається торгівлею в безпосередній близькості від росії та України, продовжували стежити за цією ситуацією, що розвивається, і перевіряли законність своїх операцій із продажу, оскільки предмет і територіальний обсяг японських (та глобальних) санкцій продовжують розширюватися [17].



Як зазначає політолог, професор університету Темпл в Токіо Д. Браун, на першому етапі війни рф й України санкції Японії здебільшого мали символічний характер і не сприяли погіршенню її відносин із росією. «Однак у 2022 р. відповідь Японії на вторгнення в Україну мало відрізняється від санкцій ЄС, США та Канади. Із моменту початку війни Японія запровадила санкції проти сотень російських юридичних і фізичних осіб та пообіцяла поступово припинити імпорту російської нафти й вугілля» [18]. Вони вже стали чимось більшим, ніж просто невдоволення діями Москви, а, крім того, вони прагнуть дати сигнал Китаю, що «будь-яка подібна спроба силою змінити статус-кво в Східній Азії зустрине шалений опір» [18].

Згідно із заявою прем'єр-міністра Ф. Кісиди й міністра закордонних справ Й. Хаясі від 25.02.22 р., уряд Японії наступного дня вжив таких заходів, як:

- заборона на випуск та обіг нових цінних паперів Урядом росії й іншими її державними органами;
- заборона на випуск цінних паперів певними банками в Японії;
- заборона на вивезення в російську федерацію товарів, на які поширюється міжнародний режим експортного контролю;
- заморожені активи, обмежені платежі та операції з капіталом;
- визначені особи, активи яких заморожено (особи, що пов'язані із самопроголошеними республіками);
- визначені суб'єкти рф, активи яких заморожені;
- заборонено експорт у рф товарів, технологій, послуг і предметів, на які поширюється режим міжнародного експортного контролю [17].

Крім того, уведено такі санкції: призупинено видачу віз і заморожено активи тих, хто має стосунок до так званих «республік» лнр та днр; уведено заборону на імпорту й експорт в/з цих «республік» [19]. Станом на початок 2023 р. «Японія запровадила проти росії 15 різних пакетів санкцій, Японія внесена росією до списку недружніх держав. Японські компанії або припинили, або припиняють діяльність у росії» [20].

Під час зустрічі Ф. Кісиди та В. Зеленського в березні 2023 р. останній зазначав, що «Японія застосувала 18 пакетів санкцій щодо російської агресії, і нові санкційні пакети мають продовжувати цей шлях відновлення глобальної безпеки та скорочення потенціалу російського терору. Санкції повинні бути швидшими, ніж здатність росії адаптуватися до них» [10]. Станом на квітень 2023 р. їх кількість досягла 19 [11].

Кабміном Японії 26 травня 2023 р. затверджено комплекс нових санкційних заходів, зокрема заморожування активів посадових осіб рф (17 осіб і 78 організацій), заборона експорту до 80 організацій, заборона на

експорт товарів, які сприяють зміцненню промислової бази рф, заборона на надання будівельних та інженерних послуг [21].

*С. Особливості японської допомоги в контексті її традицій та менталітету*

Уже на другий день війни міністр закордонних справ Й. Хаяші провів телефонну розмову з українським колегою та передав готовність Японії *терміново виділити допомогу Україні* шляхом надання кредитів не менше ніж на 100 млн дол. і заявив, що санкції проти росії будуть запроваджені негайно. 28 лютого прем'єр-міністр Ф. Кішіда в телефонній розмові з Президентом України В. Зеленським заявив, що Японія запроваджуватиме додаткові санкції проти росії. Він зауважив, що, крім кредитів, Японія надасть 100 млн дол. екстреної гуманітарної допомоги українському народу, який зіткнувся з величезними труднощами [9, р. 131–132].

Як зазначають дослідники, спочатку допомога Японії була не дуже великою через різні обмеження з її боку. Як відомо, експорт зброї був фактично заборонений відповідно до вказівок, заснованих на пацифістській Конституції країни [22].

На *японський пацифізм* звертають увагу і японські дослідники, і українські політики. Наприклад, О. Йошіхо вказує те що він є сильним і сьогодні. Причиною цього він вважає «поразку Японії в Другій світовій війні, японську війну в Китаї та інших країнах Азії». Щоб краще зрозуміти специфіку сучасного японського пацифізму, дослідник говорить про два факти: по-перше, навіть японці, які вірять у пацифізм, засуджують російську агресію проти України; по-друге, раніше часто стверджували, що війна – це погано, війна – це зло, а це означає, що її потрібно негайно припинити. Однак із лютого минулого року настрої та атмосфера в Японії кардинально змінилися. *Хоча частина людей досі вірить у концепцію пацифізму, більшість японців вірять у перемогу України»* [3].

Надзвичайний і Повноважний посол України С. Корсунський зазначав: «Японія вперше у своїй історії надала військову допомогу Україні (засоби протипожежного й хімічного захисту, військовий одяг, бронежилети, шоломи). *Летальної допомоги не буде, оскільки післявоєнна конституція Японії забороняє країні постачати зброю»* [20]. Проте існує й інша думка. Зокрема, Д. Браун, вважає, що японський уряд може піти далі та не обмежиться відправкою бронежилетів і військової форми, але й запропонує Україні не лише розвідувальні дрони та іншу оборонну техніку, а й обійде заборону, що діє в Японії, і запропонує летальне обладнання та техніку (наприклад ракети й танки) жертвам агресії, яка порушує принципи міжнародного права [18].

Японське законодавство дозволяє Токію передавати військову техніку тим країнам, із якими вона спільно розроблялася та вироблялася. Проте, за деякою інформацією, зараз уряд і правляча Ліберально-демократична партія (ЛДП) висунули ідею розширення числа держав, які можуть отримати право на експорт зброї. Згідно зі змінами, країни, які постраждали від воєнного вторгнення, кваліфікуватимуть як такі, що мають це право. Проте, на думку журналіста ВВС Г. Ермана, партнерка ЛДП по коаліції – буддистська партія Комейто – виступає проти такого кроку, бо сповідує пацифістські ідеали [11]. *«Розширений військовий експорт стане ключовим політичним інструментом для надання допомоги країнам, які зазнали агресії всупереч міжнародному праву»*, – заявив прем'єр-міністр Японії Ф. Кішіда. А депутат верхньої палати від ЛДП М. Сато запропонував відправити в Україну реактивні системи залпового вогню. Очікувалося, що уряд і правляча коаліція розпочнуть дебати щодо експорту зброї одразу після місцевих виборів у квітні [23].

Японія шукає різні шляхи допомоги Україні: США планує закупляти в Японії тротил для снарядів, які передаватимуть Україні. Про це повідомило агентство Reuters із посиланням на власні джерела: *знайдено обхідний шлях, щоб дозволити продаж тротилу в умовах глобальної нестачі боєприпасів*. «Експортні обмеження для продуктів подвійного призначення або обладнання, що продається комерційно, менш суворі, ніж для товарів суто військового призначення», тому Токіо повідомив, що «дозволить продаж промислового тротилу, оскільки вибухівка не призначена лише для військового використання» [13].

У червні 2023 р., коли відбулася терористична акція росії на Каховській ГЕС, прем'єр-міністр Ф. Кішіда заявив, що агресію росії ніколи не можна виправдати, оскільки вона викликала жертви багатьох громадян у різних частинах України, завдала шкоди цивільним об'єктам, і висловив рішуче засудження акту. Він також заявив, що Японія планує негайно надати близько п'яти мільйонів доларів екстреної гуманітарної допомоги жителям, які постраждали від повені, через міжнародні організації. Уряд Японії надав екстрену гуманітарну допомогу в таких сферах, як продовольство, вода, санітарія й охорона здоров'я, через Всесвітню продовольчу програму ООН, Дитячий фонд ООН, Міжнародну організацію з міграції та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [24].

Специфічною формою допомоги Україні з початком війни стала евакуація українців до Японії. Кількість евакуйованих з України після вторгнення рф уже наприкінці лютого 2022 р. досягла 1000 осіб. Японія, яка традиційно визнавала лише близько 1 % заявок на отримання

біженців, приймала евакуйованих з України за спеціальним порядком, не надаючи їм статусу біженця. Українцям надавали щедрю підтримку, наприклад організував декілька місць у комерційному рейсі з Польщі, який відправлявся раз на тиждень для тих, хто бажав знайти притулок у Японії. Для евакуйованих, які не мають тут родичів чи знайомих, до яких можна звернутися, розроблено програму фінансової допомоги, їх приймали муніципалітети та компанії, держава взяла на себе витрати на медичні послуги й уроки японської мови [25]. Уже у квітні 2022 р. NHK WORLD-JAPAN, міжнародна служба японської громадської медіа-організації NHK, відкрила україномовний вебсайт (<https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/uk/news/tips>) для людей, котрі евакуювалися з України й оселилися в Японії. Він надає інформацію про проживання в Японії та містить програми з вивчення японської мови, а в серпні 2022 р. NHK видала посібник із життя в Японії, сподіваючись, що він «зробить життя в Японії приємнішим» («Japan Life Guide – Make Life in Japan More Enjoyable!»).

Пізніше програма фінансової допомоги була продовжена, а Кабмін затвердив бюджетні резерви на 2022 фінансовий рік у розмірі близько 1,9 млрд ієн (14 млн дол.), призначених для забезпечення життя евакуйованих українців [26]. Деякі японські університети зголосилися прийняти студентів з України, щоб «допомогти їм відродити надії побудувати майбутнє, яке здавалося неможливим після російського вторгнення». Планувалося надати таку підтримку: вартість авіаквитків до Японії, житла, плати за навчання, підтримка у видачі віз і дозволів на проживання, а також стипендії або допомога в пошуку роботи на неповний робочий день [27].

#### *D. Плани повоєнного співробітництва Японії й України*

На нещодавній юридичній конференції IT Ukraine Legal Conference (16 червня 2023 р.) обговорювали повоєнні проблеми України. Тут, зокрема, В. Пекар, викладач Києво-Могилянської бізнес-школи, характеризує основні питання відновлення економіки, назвав кілька чинників успішності реалізації програми відновлення України:

1. *Парасолька безпеки*, без якої країна не зможе спокійно розвиватися. Він зазначив, що досвід інших країн (Західної Європи після 1945-го, пізніше – Японії та Південної Кореї) показав, що більшість ресурсів іде на забезпечення саме національної оборони.

2. *Верховенство права*, із яким у нас поки що є суттєві проблеми.

3. *Економічна свобода*. Він наводить дані рейтингу економічної свободи у світі, у якому станом на 1 січня 2022 р. Україна посідала 130-те місце. На думку науковця, уряд це розуміє та планує великий пакет змін після перемоги.



4. *Демократія*. В. Пекар вважає, що не всі країни, які зробили економічний стрибок після війни, були демократіями, зокрема Японія була автократією. У нас же наявний середній клас, який є «єдиною соціальною групою, що створює запит на демократію».

5. *Людський капітал*. Тут є певні проблеми, пов'язані як із «подоланням викривленої історичної пам'яті, радянських уявлень про економіку, державу, право, інші наслідки «совка», так і з «демографічними проблемами, що будуть найбільшими в повоєнній Україні». Саме двох останніх дослідників вважає ключовими для розвитку [28].

Наведена думка, на нашу думку, корелює з досліджуваною проблемою. Не випадково саме з Японією наша країна почала вести активні перемовини щодо допомоги в повоєнному відновленні України. У березні 2023 р. Україна та Японії підписали угоду, відповідно до якої наша країна отримає грантову допомогу на здійснення «Плану швидкого відновлення», а до цього близько 100 млн дол. направлено Програму розвитку ПРООН у рамках партнерської угоди.

Напередодні саміту G7, що відбувся в Японії в травні 2023 р., відбулося засідання урядової ради країни, де обговорювалася допомога у відбудові України. Ф. Кішіда доручив урядовцям запропонувати унікальну для Японії підтримку, щоб допомогти Україні відновитися після російського вторгнення. Коментуючи це, посол України в Японії С. Корсунський в інтерв'ю міжнародній службі японської громадської медіаорганізації NHK, зазначав, що Японія має «надзвичайно потужний історичний досвід у реконструкції й відбудові країни», тут «накопичено абсолютно унікальний досвід у цьому плані». Він підкреслив, що Японія розуміє, «що треба робити, у якій послідовності, як фінансувати ці зусилля, як має бути налаштовано співробітництво між урядовими агентствами та приватним бізнесом, як має враховуватися соціальний фактор, тобто повинна бути повна довіра між народом й урядом стосовно тих дій, які виконуються. Усі ці аспекти є унікальними для Японії, і ми сподіваємося, передусім, – уже декілька українських делегацій відвідують Японію й зараз чергові делегації, котрі знайомляться з цим досвідом, – що він буде корисним». Посол висловив сподівання, що буде дуже потужний сигнал від японського уряду до агентств та міністерств Японії, тому що їхні знання й досвід є дуже важливими для України, їхній меседж й участь в обговоренні цих питань є важливими для японського бізнесу [29].

Японія планує застосовувати в Україні нові технології – ефективні способи видалення сміття та ноу-хау для зміцнення електроенергетичної системи для повоєнної відбудови, особливу увагу приділено співпраці у



сфері цифрової трансформації, про що підписано спеціальний меморандум, що закладає основи співпраці у сфері кіберзахисту, розвитку інновацій та дає можливість обмінюватися досвідом у розвитку електронного урядування та ІТ-галузі.

На Конференції з відновлення України в Лондоні, що відбулася 21 і 22 червня 2023 р., Японію представляв міністр закордонних справ Й. Хаясі, котрий виступив із промовою, де зазначив: у країні «було створено Раду з підготовки сприяння економічній відбудові України за участю всіх відповідних міністерств і відомств. Японія має намір використати свої знання, накопиченні у сфері відновлення та реконструкції, й активно впроваджувати унікальну японську форму допомоги у відбудові в тісному контакті з українським народом» [34]. Він зауважив, що в Токіо планується проведення японсько-української конференції щодо сприяння економічній реконструкції, щоб японський державний і приватний сектори могли рішуче підтримати відновлення та відбудову України. Найближчим часом за участю близько 40 японських компаній планується також провести публічно-приватний круглий стіл Україна–Японія, організований спільно METI (Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості), MOFA (Міністерство закордонних справ) та JETRO (Японська організація зовнішньої торгівлі) для обміну думками щодо інвестиційного середовища в Україні й ділової активності та інтересів японців й українських компаній [30].

У середньо- та довгостроковому відновленні й реконструкції України Японія, як підкреслив Й. Хаясі, використовуватиме свої сильні сторони та надаватиме допомогу переважно в таких сферах, як: протимінна діяльність і розчистка сміття, відновлення засобів до існування, включаючи розвиток базової інфраструктури, як-от: електроенергія, відновлення сільськогосподарського виробництва та промислового розвитку, зміцнення демократії й управління [30].

### **3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Отже, досліджено позицію Японії щодо російсько-української війни, проаналізовано основні тренди санкційної політики Японії щодо РФ та особливостей допомоги Японії в контексті її традицій і менталітету, а також плани повоєнного співробітництва Японії й України, які сьогодні мають стати основою стратегічних комунікацій Японії та України, що повинні покращити поінформованість країн одна про одну й підвищать їхній імідж у світі. Характеризуючи співробітництво наших країн в умовах

повномасштабної російсько-української війни, уживають термін «особливе глобальне партнерство». І якщо раніше основну увагу поняття «глобальне партнерство» між Україною та Японією вживалося заради залучення якомога більших японських інвестицій і кредитів під обіцянки реформ, котрі тоді лишилися нездійсненими. Нинішня ж заява про особливе глобальне партнерство має принципово інший зміст, відображаючи спільне ставлення до безпекових загроз у світі.

Виявлено, що на першому етапі війни РФ й України санкції Японії здебільшого мали символічний характер і не сприяли погіршенню її відносин із Росією, однак із лютого 2022 р. санкції Японії стали мало відрізнятися від санкцій провідних західних країн. Це стосується й допомоги Україні, яка, хоча й дотримується деяких положень японського пацифізму, проте поступово змінюється досить суттєво. Що стосується повоєнної відбудови України, то Японія планує використати свої сильні сторони та надаватиме допомогу нам здебільшого у сферах новітніх технологій.

Подальшого аналізу потребують проблеми поглиблення співробітництва України та Японії в наступні часи російсько-української війни й реалізація тих завдань, що вже поставлені, або пошуку нових шляхів партнерства та його виведення на нові висоти.

## REFERENCES

1. Takashi Hirano. How Japan perceives Russia's war against Ukraine? Analytical Commentary. URL: [http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/Hirano\\_-ENG.pdf](http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/Hirano_-ENG.pdf)
2. Joint Statement on Special Global Partnership between Ukraine and Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100478707.pdf>.
3. Key messages from the speakers from the Session 3 of the Third Ukraine-Japan Forum. URL: <http://neweurope.org.ua/en/klyuchovi-mesedzhi-spikeriv-tretoy-i-paneli-tretogo-forumu-ukrayina-yaponiya/>
4. Getmanchuk Alyona, Litra Leo. Responsible Partnership. How Russian war can reshape Ukraine-Japan relations. Discussion paper. URL: [http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Ukr\\_Jap\\_eng\\_web.pdf](http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Ukr_Jap_eng_web.pdf).
5. Khoma, N., & Nikolaieva, M. (2023). Japanese-Russian-Ukrainian geopolitical triangle: mutual influences of the parties. *Journal of Liberty and International Affairs*, 9 (1), 374–385.
6. Khoma, N. (2023). Zminy v politytsi bezpeky ta oborony Yaponii 2022–2023 rr.: analiz zmistu ta chynnykiv. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, (1 (15)), 44–60.
7. Japan's decisions at history's turning point. Policy. Speech by Prime Minister Kishida Fumio at the Johns Hopkins University School of Advanced International Studies (SAIS). URL: [https://japan.kantei.go.jp/101\\_kishida/statement/202301/\\_00005.html](https://japan.kantei.go.jp/101_kishida/statement/202301/_00005.html)

8. Key messages from the speakers from the Session 1 of the Third Ukraine-Japan Forum. URL: <http://neweurope.org.ua/klyuchovi-mesedzhi-spikeriv-pershoyi-paneli-tretogo-forumu-ukrayina-yaponi/>

9. Diplomatic bluebook 2022. Ministry of Foreign Affairs, Japan, p. 131–132, 143. URL: [https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2022/pdf/pdfs/2022\\_all.pdf](https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2022/pdf/pdfs/2022_all.pdf).

10. Sobenko N., Halka N. Yaponiia vydilyt \$30 mln. na neletalne ozbroiennia dlia Ukrainy. Pidsumky vizytu Fumio Kishidy do Kyieva, 21 bereznia 2023 r. URL: <https://suspilne.media/421293-aponia-vidilit-30-mln-na-neletalne-ozbroenna-dla-ukraini-pid-sumki-vizitu-fumio-kisidi-do-kieva/>

11. Erman Heorhii. Soiuznyk №1 v Azii? Yak osoblyve partnerstvo z Yaponiieiu mozhe dopomohty peremozi ta vidbudovi Ukrainy. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pqmn92g3lo>

12. Ashley Ryan. Japan's New National Security Strategy Is Making Waves. URL: <https://www.fpri.org/article/2023/01/japans-new-national-security-strategy-is-making-waves/>

13. Kelly Tim, Murakami Sakura. Pacifist Japan unveils biggest military build-up since World War Two. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/pacifist-japan-unveils-unprecedented-320-bln-military-build-up-2022-12-16/>.

14. Joint statement Issued on the occasion of the meeting between H.E. Mr Jens Stoltenberg, NATO Secretary General and H. E. Mr Kishida Fumio, Prime Minister of Japan. URL: <https://japan.kantei.go.jp/content/000122397.pdf>

15. Komiya Kantaro and Sugiyama Satoshi Japan won't join NATO, but aware of liaison office plan. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-wont-join-nato-local-office-considered-pm-kishida-says-2023-05-24/>

16. Sanctions navigator. URL: <https://engagepremium.hoganlovells.com/sanctions>

17. Ishifuji Noriko. Executive summary of Japanese sanctions and export control restrictions on Russia announced. URL: <https://www.engage.hoganlovells.com/knowledge-services/news/executive-summary-of-japanese-sanctions-and-export-control-restrictions-on-russia-announced>

18. Brown, James D. J. The China Factor: Explaining Japan's Stance on Russia's Invasion of Ukraine URL: <https://carnegieendowment.org/politika/89156>

19. Press conference on sanctions and other measures in light of the situation in Ukraine. URL: [https://japan.kantei.go.jp/101\\_kishida/statement/202202/\\_00011.html](https://japan.kantei.go.jp/101_kishida/statement/202202/_00011.html)

20. Iaponiia – holovnyi partner Ukrainy i nasha naibilsha pidtrymka v Azii, – posol Korsunskyi. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108706/yaponiya-holovnyj-partner-ukrayiny-i-nasha-najbilsha-pidtrymka-v-aziyi-posol-korsunskyj/>

21. Regarding measures based on the Foreign Exchange and Foreign Trade Law regarding the situation in Ukraine. URL: [https://www.mof.go.jp/policy/international\\_policy/gaitame\\_kawase/gaitame/economic\\_sanctions/gaitamehou\\_shisantouketsu\\_20230526.html](https://www.mof.go.jp/policy/international_policy/gaitame_kawase/gaitame/economic_sanctions/gaitamehou_shisantouketsu_20230526.html).

22. Cai, Yuan. The Rise and Decline of Japanese Pacifism. URL: [https://newvoices.org.au/newvoices/media/JPF-New-Voices-Vol-2-09-pacifism\\_cai.pdf](https://newvoices.org.au/newvoices/media/JPF-New-Voices-Vol-2-09-pacifism_cai.pdf).

23. Japan weighs weapon exports to nations under invasion. URL: <https://rubryka.com/en/2023/03/10/yaponiyi-rozglyadaye-mozhlyvist-eksportu-zbroyi-do-ukrayiny-propouyut-peredaty-rszv/>

24. Number of Ukrainian evacuees to Japan reaches 1,000. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/05/6a86a176e8af-number-of-ukrainian-evacuees-to-japan-reaches-1000.html>

25. The government of Japan will extend monetary assistance to evacuees from Ukraine for 6 months. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/08/50f8cb0dd70b-japan-govt-to-extend-monetary-aid-for-ukraine-evacuees-by-6-months.html>

26. 16 Japan universities team up to accept students from war-hit Ukraine. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/06/af42ccb7a3c6-16-japan-universities-team-up-to-accept-students-from-war-hit-ukraine.html>.

27. Emergency Grant Aid in response to the flood disaster in southern Ukraine. URL: [https://www.mofa.go.jp/press/release/press7e\\_000013.html](https://www.mofa.go.jp/press/release/press7e_000013.html)

28. Rebuilding Ukraine after its victory: What we need to be doing now. URL: <https://mind.ua/en/publications/20258907-rebuilding-ukraine-after-its-victory-what-we-need-to-be-doing-now>.

29. Posol Ukrainy v Yaponii pospilkuvavsia z NHK naperedodni samitu. URL: <https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/uk/information/202305180600/>

30. Statement by Mr. Hayashi Yoshimasa, Minister for Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100520058.pdf>.

*Матеріал надійшов до редакції 20.05.2023 р.*

УДК 327 (4)

**Іван Шишкін,**

кандидат історичних наук, доцент кафедри регіональних студій,  
Національний університет «Острозька академія»,

[ivan.shyshkin@oa.edu.ua](mailto:ivan.shyshkin@oa.edu.ua)

ORCID ID: 0000-0002-4233-2156

DOI 10.29038/2524-2679-2023-02-212-226

## **СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІД «БАРСЕЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ» ДО СОЮЗУ ДЛЯ СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я**

У статті досліджено особливості політики Європейського Союзу в регіоні Середземномор'я. Зокрема, проаналізовано причини та передумови, що стали поштовхом до започаткування «Барселонського процесу», охарактеризовано «Барселонську декларацію» й головні аспекти політики ЄС щодо країн Середземноморського регіону після запровадження